

Anna Strumińska

Biblioteka Główna

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

<https://orcid.org/0000-0002-9095-2309>

ORGANIZACJA UDOSTĘPNIANIA ZBIORÓW W BIBLIOTECĘ
GŁÓWNEJ UNIWERSYTETU MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ
W LUBLINIE – WYBRANE PROBLEMY

Streszczenie: Artykuł przedstawia zmiany w organizacji udostępniania zbiorów w Bibliotece Głównej UMCS w okresie ostatnich kilku lat w związku z jej rozbudową i uzyskaniem dodatkowych powierzchni. Omówiono koncepcję tworzenia księgozbiorów z wolnym dostępem do półek w budynku pochodzącym z lat 60. ubiegłego wieku, o architekturze typowej dla zasady trójdzielności pomieszczeń bibliotecznych. Zaprezentowano nowe aranżacje przestrzeni przeznaczonych do pracy indywidualnej i grupowej studentów oraz miejsc relaksu dla czytelników. Ostatnią część artykułu poświęcono elektronicznym usługom bibliotecznym, korzystaniu online z zasobów cyfrowych oraz nowym narzędziom komunikowania się z użytkownikami w czasie pandemii wiosną 2020 roku.

Słowa kluczowe: Biblioteka Główna UMCS, udostępnianie zbiorów, wolny dostęp do zbiorów, biblioteka jako miejsce uczenia się, usługi biblioteczne w czasie pandemii

**Organization of Access to Collections in the Main Library of Maria
Curie-Skłodowska University in Lublin – Selected Problems**

Abstract: The article presents recent changes in the organization of access to collections in the Main Library of Maria Curie-Skłodowska University due to its reconstruction and obtaining additional space. It discusses the concept of creating book collections with free access to shelves in a building from the 1960s, with architecture typical of the structure of tripartite division of library rooms. It presents new arrangements of spaces intended for individual and group work of students as well as places of relaxation for readers. The last part of the article is devoted to electronic library services, online use of digital resources and new tools for communicating with users during the pandemic in spring 2020.

Keywords: Main Library of MCSU, access to collections, free access to collections, library as a place of studying, library services during the pandemic

Wprowadzenie

Udostępnianie zbiorów należy do podstawowych funkcji każdej biblioteki. Wymieniane jest jako jej zadanie pierwszoplanowe wraz z gromadzeniem, opracowaniem, przechowywaniem i ochroną zbiorów oraz działalnością informacyjną. Tradycyjne zbiory biblioteczne – nazywane także drukowanymi lub analogowymi – stanowią książki, czasopisma i zbiory specjalne. Obecnie materiały udostępniane przez biblioteki poszerzają i uzupełniają zasoby cyfrowe w postaci baz danych oraz elektronicznych czasopism i książek. Organizacja udostępniania zbiorów i zarządzanie dostęпами do zasobów online należą do usług, które kształtują doświadczenia użytkownika (ang. *user experience*). Czytelnicy postrzegają i oceniają pracę biblioteki przede wszystkim przez pryzmat możliwości dogodnego korzystania z potrzebnych materiałów. Jakość świadczonych usług i profesjonalizm w obsłudze czytelników kształtują w znacznym stopniu ich opinię o bibliotece¹.

Artykuł koncentruje się na zagadnieniu udostępniania zbiorów drukowanych, natomiast korzystanie z zasobów cyfrowych prezentuje tylko w części poświęconej działalności Biblioteki w czasie epidemii wiosną 2020 roku. Przedstawiono drogę, jaką odbyła Biblioteka w kierunku modernizacji i organizacji zbiorów w wolnym dostępie oraz proces tworzenia dogodnych miejsc pracy dla studentów. Realizacja kilku rozwiązań zaowocowała odnajdowaniem biblioteki przez użytkowników jako przestrzeni przyjaznej do studiowania, uczenia się i grupowych spotkań.

W celu bliższej prezentacji Biblioteki Głównej UMCS warto podać kilka danych dotyczących jej zbiorów. Profil gromadzonego księgozbioru ulegał istotnym przeobrażeniom na przestrzeni 76 lat historii Biblioteki. Początkowo reprezentował przede wszystkim nauki ścisłe i przyrodnicze, a także medyczne, weterynaryjne i rolnicze. W miarę rozwoju uczelni i tworzenia nowych wydziałów systematycznie gromadzono zbiory z prawa, humanistyki i nauk społecznych, dzięki czemu obecnie określa się jego charakter jako uniwersalny. Podstawowe źródła gromadzenia zbiorów stanowi egzemplarz obowiązkowy, który Biblioteka otrzymuje od roku 1954 oraz kupno, wymiana i dary. Zasadnicze kierunki kompletowania zbiorów wyznaczają dziedziny wiedzy i kierunki studiów reprezentowane na Uniwersytecie. Ponadto w miarę możliwości finansowych uzupełniane są nabytki w zakresie dawnych druków lubelskich oraz dotyczących Lublina i regionu, przedwojennych wydawnictw polskich z terenów wschodnich historycznej Rzeczypospolitej, a także judaica. Dane dotyczące wielkości zbiorów Biblioteki Głównej na dzień 31.01.2019 roku są następujące: ogółem 1 825 100 wol. i jedn. oblicz. w tym: druki zwarte nowe 1 105 196; wydawnictwa

¹ M. Wójcik, *Library User Experience, czyli o budowaniu doświadczenia użytkownika w bibliotece*, „Przegląd Biblioteczny” 2018, vol. 86, nr 3, s. 392–402.

ciągle 436 579 (4529 tytułów czasopism bieżących); zbiory specjalne 283 325. Poza Biblioteką Główną gromadzi, opracowuje i udostępnia swoje zbiory 17 bibliotek specjalistycznych, w tym 10 bibliotek wydziałowych, 3 instytutowe, 3 jednostek ogólnouniwersyteckich oraz Biblioteka Wydziału Zamiejscowego w Puławach. Łącznie wielkość zbiorów całego systemu biblioteczno-informacyjnego wynosi 2 766 729, w tym biblioteki specjalistyczne posiadają 941 629 wol. i jedn. oblicz.²

Narzędzia do wyszukiwania i zamawiania potrzebnych materiałów stanowią katalog OPAC i wyszukiwarka naukowa PRIMO, która umożliwia jednoczesne przeszukiwanie:

- katalogu komputerowego,
- Biblioteki Cyfrowej UMCS,
- licencjonowanych zasobów cyfrowych zakupionych przez UMCS (elektronicznych książek i czasopism, bibliograficznych, faktograficznych i pełnotekstowych baz danych),
- zasobów dostępnych w modelu Open Access.

Budynek i fizyczna przestrzeń Biblioteki Głównej

Fot. 1. Budynek Biblioteki Głównej UMCS. Fot. Lidia Jarska.

Główną siedzibą Biblioteki od roku 1968 jest gmach przy w ul. Radziszewskiego 11, usytuowany w samym centrum kampusu, w bliskim sąsiedztwie budynków

² Sprawozdanie z działalności Biblioteki Głównej i bibliotek specjalistycznych UMCS w roku 2019. Wdruk komputerowy. Wykaz bibliotek specjalistycznych. Zob. [online], [http://www.BibliotekiSpecjalistyczne – O BIBLIOTECE – Biblioteka Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej – Strona główna UMCS](http://www.BibliotekiSpecjalistyczne-O-BIBLIOTECE-Biblioteka-Uniwersytetu-Marii-Curie-Skłodowskiej-Strona-główna-UMCS) [dostęp: 14.03.2021].

dydaktycznych poszczególnych wydziałów oraz Chatki Żaka stanowiącej ważne miejsce kultury studenckiej. Autorem projektu Biblioteki był znany architekt Tadeusz Witkowski z Miastoprojektu Lublin, a za opracowanie konstrukcji budowlanej odpowiadali inżynierowie Marian Jankowski i Stanisław Matyjaszewski⁵. Budynek określany jest często mianem ikony lubelskiego modernizmu. Na tamte czasy był nowoczesny i okazały, o powierzchni liczącej 9705 m². Podział jego przestrzeni odpowiadał XIX-wiecznej zasadzie trójdzielności pomieszczeń: 1) tradycyjne czytelnie i wypożyczalnie dla czytelników rozmieszczone na parterze i pierwszym piętrze budynku, 2) na tych samych kondygnacjach pokoje pracy bibliotekarzy, 3) zamknięte magazyny zajmujące pięć pięter budynku (kondygnacje 2–6). Wyraźnie widać, że powierzchnie magazynowe wielokrotnie przewyższają wielkość przestrzeni przeznaczoną dla czytelników, na prezentację księgozbioru oraz usługi biblioteczne. Co ważne, od początku powstania nowy gmach funkcjonował jako biblioteka międzyuczelniana i był siedzibą nie tylko biblioteki UMCS, ale także trzech innych lubelskich uczelni: Akademii Rolniczej, Politechniki Lubelskiej i w niewielkiej części magazynu Akademii Medycznej. W miarę rozwoju zbiorów poszczególnych bibliotek oraz wzrastającej liczby studentów zaczęły się starania o rozwiązanie rosnących potrzeb lokalowych. Należy przypomnieć, że architekt Tadeusz Witkowski przewidział konieczność rozbudowy gmachu i zaplanował ją już na etapie projektowania, rezerwując na ten cel przyległy teren. Inicjatywa rozbudowy została podjęta przez UMCS w latach 80. XX wieku i po długim czasie trwania prac budowlanych oddano do użytku w 1999 roku nowe skrzydło biblioteki o powierzchni 2196 m². Dobudowana część nie spełniła jednak oczekiwań bibliotekarzy z powodu braku połączeń z budynkiem głównym na poziomie poszczególnych kondygnacji. Z czasem inne uczelnie podjęły decyzję o przeprowadzce swoich bibliotek – Politechnika Lubelska opuściła gmach UMCS w 2004 r., a Akademia Rolnicza w 2012 r. przeniosła się do nowoczesnego i nowo wybudowanego budynku w kompleksie własnego kampusu.

Dopiero więc po 2012 roku możliwe było planowanie reorganizacji zbiorów w wolnym dostępie i odejście od tradycyjnych czytelni: Humanistycznej, Matematyczno-Przyrodniczej, Czasopism.

Prezentację budynku wypada uzupełnić o ostatnie dokonania w zakresie gruntownego odnowienia elewacji. W 2017 roku rozpoczęła się inwestycja pod nazwą „Termomodernizacja budynków Biblioteki Głównej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie wraz z wymianą instalacji c.o.”. W ramach przedsięwzięcia dofinansowanego przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej wykonano termomodernizację budynku głównego Biblioteki oraz nowszej części określanej jako nowe skrzydło. Wykonano ocieplenie ścian zewnętrznych i stropodachów budynków, wymieniono stolarkę okienną i drzwiową oraz instalację centralnego ogrzewania.

Prace wykonano w okresie od 23.05.2017 r. do 10.07.2018 r. Wykonawcą była spółka EDACH, która w sposób profesjonalny zadbała o to, by obiekt zachował wszystkie detale charakterystyczne dla epoki jego powstania³.

Organizacja zbiorów w wolnym dostępie

Fot. 2. Czytelnia 1 Wolnego Dostępu na parterze budynku Biblioteki UMCS.

Fot. Lidia Jarska.

³ W ramach plebiscytu na Europejską Fasadę Roku Baunit Life Challenge 2021 r. w konkursie TOP 10 jednej z sześciu konkursowych kategorii „budynek po termomodernizacji”, na piątym miejscu znalazł się gmach Biblioteki Głównej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Zob. „Nowy Tydzień” 27 maja 2020, [online], <https://www.nowytydzien.pl/biblioteka-glowna-umcs-wsrod-najpiekniejszych-fasad-w-europie/> oraz Biblioteka UMCS, [online], <https://www.umcs.pl/pl/termomodernizacja-budynkow-biblioteki-glownej,17481.htm> [dostęp: 04.02.2021].

Jedną z nowych form udostępniania w Bibliotece było utworzenie strefy wolnego dostępu do zbiorów w celu polepszenia jakości usług bibliotecznych. Zapewnienie swobodnego dostępu do większej liczby książek zwiększyło możliwości ich samodzielnego wyszukiwania, dogodnego korzystania i pozwoliło na szerszy bezpośredni kontakt czytelnika z książką.

Organizacja wolnego dostępu była długotrwałym procesem wymagającym modernizacji pomieszczeń, zakupu odpowiedniego wyposażenia, a przede wszystkim właściwego doboru książek, ich klasyfikacji i technicznego opracowania. Powstały trzy strefy wolnego dostępu, które zapewniają swobodne korzystanie z posiadanych książek i czasopism, ułożonych działami według Klasyfikacji Biblioteki Kongresu (KBK) w Waszyngtonie. Klasyfikację tę zastosowały wcześniej m.in. biblioteki uniwersyteckie w Warszawie i Łodzi. Działy główne oznaczono literami alfabetu łacińskiego, a przy dalszym podziale zastosowano również litery oraz symbole cyfrowe. Aby utrzymać przejrzystość i porządek w poszczególnych działach, stosowana jest różnorodna kolorystyka oznaczeń na grzbietach książek, która pozwala czytelnikowi z łatwością zorientować się w układzie działów oraz dostępności książek.

Tabela 1. Rozmieszczenie zbiorów wolnego dostępu w Bibliotece Głównej UMCS

Miejsce udostępniania	Symbol działu	Dział
Czytelnia 1 (główny budynek Biblioteki, parter)	C	Nauki pomocnicze historii
	D	Historia
	E	Historia Ameryki Północnej
	F	Historia Ameryki Południowej
	H	Nauki społeczne (ekonomia, socjologia)
	J	Nauki polityczne
	K	Prawo
	U	Wojskowość
Czytelnia Informacji Naukowej (nowy budynek Biblioteki, I piętro)	V	Marynarka wojenna, Żegluga
	A	Dzieła treści ogólnej (wielodzielnicowe encyklopedie, informatory)
Czytelnia Ogólna (główny gmach Biblioteki, I piętro)	Z	Bibliotekoznawstwo, Bibliologia, Bibliografie ogólne
	B	Filozofia, Teologia, Religia
	G	Geografia, Antropologia, Rekreacja
	L	Oświata
	P	Języki i Literatura
	Q	Nauki ścisłe
	R	Medycyna
	S	Rolnictwo
T	Nauki techniczne	

Źródło: https://www.umcs.pl/pl/wolny_dostep.htm [dostęp: 4.02.2021].

Na etykietach książek znajduje się sygnatura WD – alfanumeryczny zapis, zaczynający się od litery oznaczającej dział, a następnie poddział i rok wydania, np.

KK248.2 .G76 1953. Stosowane kolorowe naklejki odpowiadają poszczególnym działom. Materiały oznaczone czerwoną etykietą przeznaczone są wyłącznie do korzystania na miejscu. Część książek można wypożyczać do domu. Prawo do wypożyczenia poza Bibliotekę przysługuje tylko czytelnikom posiadającym ważne konto biblioteczne.

Na zasadzie wolnego dostępu do półek zorganizowane jest także udostępnianie czasopism w oddzielnej czytelni, w której prezentowano ponad 2 tysiące bieżących tytułów polskich i zagranicznych czasopism naukowych i popularnonaukowych, gazet, dzienników oraz czasopism dostępnych na mikrofilmach. Czasopisma ułożone są w działach według dziedzin wiedzy⁴. Ofertę poszerza otwarty dostęp do czasopism publikowanych przez Wydawnictwo UMCS na platformie e-czasopism Open Journal System. Aktualnie znajduje się na niej 31 periodyków naukowych, dzięki czemu grono czytelników tych tytułów jest znacznie szersze niż w przypadku tradycyjnych (papierowych) wersji.

Dużym zainteresowaniem wśród czytelników cieszą się audiobooki. Wprowadzenie ich do księgozbioru w wolnym dostępie stało się sposobem na uczynienie Biblioteki bardziej interesującej dla czytelników, bliższej ich zainteresowaniom. Gromadzenie książek do słuchania, czytanych często przez wybitnych artystów, wzbogaciło ofertę i sprawiło, że biblioteka jest kojarzona z różnymi rodzajami mediów, nie tylko drukowanych. Dostępne w liczbie ponad 500 tytułów stały się alternatywną formą książki papierowej. Czytelnicy korzystają z nich na miejscu w Informatorium lub wypożyczają do domu na 30 dni. Wszystkie audiobooki katalogowane są komputerowo i posiadają sygnaturę oznaczoną skrótem „AU”.

Komiksy także znalazły wyodrębnione miejsce w strefie wolnego dostępu w Informatorium w sąsiedztwie audiobooków. Obecnie w Czytelni Komiksu znajduje się ponad 3057 woluminów. Ze zbiorów na miejscu może korzystać każdy zainteresowany, natomiast wypożyczać je (maksymalnie 3 egz.) mogą wyłącznie osoby mające aktywną kartę biblioteczną/legitymację studencką. W Czytelni Komiksu znalazły się wszystkie tytuły, które wpłynęły do Biblioteki w ramach egzemplarza obowiązkowego z takich wydawnictw, jak: Egmont Polska, Hanami, Sonia Draga, DeAgostini, Studio JG, Kotori, Hanami, Timof i cisi współpracownicy, Prószyński Media, KBOOM, Nasza Księgarnia, Ongrys, Elemental, Wydawnictwo Komiksowe⁵.

⁴ Czasopisma, [online], <https://www.Czasopisma-ZBIORY-Biblioteka-Uniwersytetu-Marii-Curie-Skłodowskiej-Strona-glowna-UMCS> [dostęp: 25.02.2021].

⁵ Nowości w Czytelni Komiksu, [online], WWW Nowości w Czytelni Komiksu – Marzec – 2021 – AKTUALNOŚCI – Biblioteka Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej – Strona główna UMCS; <https://www.umcs.pl/pl/aktualnosci,8785,zapraszamy-do-czytelni-komiksu,87705.chtm> [dostęp: 11.03.2021].

Udostępnianie zbiorów – regulamin i dane statystyczne

Zasady i warunki korzystania ze zbiorów Biblioteki UMCS określa Regulamin Biblioteki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie⁶. Użytkownikami są w przeważającej części członkowie społeczności akademickiej Uniwersytetu liczącej ogółem 22 298 osób, w tym: nauczyciele akademicy 1700; łącznie pracownicy naukowci, dydaktyczni (także doktoranci) i administracyjni – 2670, studenci – 19 628⁷. Zachowany został także charakter biblioteki publicznej przez zapewnienie możliwości korzystania ze zbiorów na miejscu wszystkim czytelnikom oraz wypożyczania do domu pracownikom innych wyższych uczelni Lublina, Polskiej Akademii Nauk, Instytutu Pamięci Narodowej, Polskiej Policji, Prokuratury i Sądu, muzeów, archiwów oraz uczniom wybranych lubelskich szkół średnich. Do grupy uprawnionych do korzystania z wypożyczalni należą również absolwenci UMCS i byli pracownicy Uniwersytetu będący na emeryturze oraz inni czytelnicy spoza UMCS na podstawie decyzji dyrektora Biblioteki po wniesieniu kaucji pieniężnej i uiszczeniu opłaty za prowadzenie konta.

Dane statystyczne dotyczące udostępniania zbiorów ilustrują dwie tabele (nr 2 i 3) zamieszczone poniżej. Pierwsza z nich przedstawia liczbę kont założonych i aktywnych w wypożyczalniach miejscowej i międzybibliotecznej w 2019 r., który był rokiem normalnego trybu pracy Biblioteki przed pandemią w 2020 roku.

Tabela 2. Liczba aktywnych kont i czytelników w 2019 roku⁸

Typ czytelnika	Liczba kont aktywnych	Użytkownicy aktywni, którzy wypożyczyli przynajmniej 1 egz.
Studenci stacjonarni	10 636	8480
Studenci zaoczeni	1035	553
Studenci podyplomowi	533	93
Doktoranci	276	388
Pracownicy naukowci UMCS	915	902
Pracownicy administracyjni UMCS	260	234
Pracownicy Biblioteki UMCS	147	143
Pracownicy naukowci innych uczelni	211	230
Pracownicy innych instytucji państwowych	61	67
Czytelnicy kaucyjni IK	459	488
Wypożyczalnia międzybiblioteczna	77	57
	14 610	11 635

⁶ Zarządzenie Nr 97/2020 Rektora Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie z dnia 1 października 2020 r., [online], <https://www.umcs.pl/pl/regulamin-biblioteki-.htm> [dostęp: 26.11.2020].

⁷ Pracownicy i studenci, [online], <https://www.083543-ocena-wewnetrzna-hrs4r-polish.pdf> (umcs.pl) [dostęp: 11.03.2021].

⁸ Sprawozdanie z działalności Oddziału Udostępniania Zbiorów w roku 2019 [wydruk komputerowy].

Jeśli przyjmiemy, że liczba potencjalnych czytelników (łącznie pracowników i studentów) wynosi 22 298 osób, to z wypożyczenia do domu korzystało 61% uprawnionych, a liczba czytelników aktywnych wyniosła 48% społeczności UMCS. Grono korzystających ze zbiorów bibliotecznych powiększyły osoby niemające konta w wypożyczalni, ale korzystające na miejscu w czytelniach i strefach wolnego dostępu, gdzie aktywna karta nie jest wymagana.

Przedstawione dane wykazują, że w 2019 roku nie wszyscy zapisani czytelnicy korzystali z wypożyczalni. Dotyczy to zwłaszcza studentów trzech wymienionych w tabeli grup, którzy nie wypożyczyli w ciągu roku żadnej książki. I tak wśród studentów stacjonarnych stanowili oni prawie 20% wśród zapisanych, zaocznych 53%, a podyplomowych aż 82%. Ponieważ aktywne konto biblioteczne uprawnia do korzystania z zasobów cyfrowych, należy sądzić, że są oni potencjalnymi użytkownikami źródeł dostępnych online.

Ruch czytelniczy oraz liczby udostępnionych zbiorów przedstawiają dane sumaryczne z poszczególnych jednostek Biblioteki z okresu 2012–2020.

Tabela 3. Dane statystyczne udostępniania zbiorów w latach 2012–2020⁹

Rok	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Czytelnicy zarejestrowani w wypożyczalniach	15 510	14 262	11 370	9552	8560	21 966	22 144	19 275	5675
Wypożyczenia czytelnikom indywidualnym do domu (wol.)	248 849	216 711	205 570	197 467	227 224	219 052	199 938	204 898	176 993
Wypożyczenia przez Wypożyczalnię Międzybiblioteczną (wol.)	1711	1492	1104	1037	1213	1297	1092	878	539
Odwiedziny w czytelniach	29 222	32 992	38 258	38 554	42 323	41 047	40 655	99 685	32 750
Udostępnienia materiałów we wszystkich czytelniach (wol.)	123 229	120 584	115 436	118 861	112 731	103 817	100 044	102 873	26 125

Tabela 3 przedstawia dane z działalności Oddziału Udostępniania Zbiorów na przestrzeni dziewięciu ostatnich lat, czyli w okresie wprowadzenia i rozwijania wolnego dostępu do zbiorów. Wyraźnie daje się zauważyć systematyczny wzrost odwiedzin w czytelniach z ponad 29 tys. w 2012 roku do ponad 99 tys. w 2019 roku, który jednak nie przekłada się bezpośrednio na zwiększone wykorzystanie

⁹ Sprawozdania z działalności Oddziału Udostępniania Zbiorów w latach 2012–2020 [wydruki komputerowe].

zbiorów w czytelnich (liczba udostępnionych materiałów oscyluje w granicach od 100 do 123 tys. wol.). Nieznacznym wahaniom (od 197 do 248 tys.) w ciągu roku ulegała liczba wypożyczonych książek do domu, co może stanowić konsekwencją korzystania z licencjonowanych zasobów cyfrowych oraz materiałów dostępnych w sieci. Natomiast wypożyczalnia międzybiblioteczna odnotowała znaczący spadek o ponad 51% wypożyczeń krajowych i zagranicznych.

Z kolei rok 2020 był wyjątkowy z powodu panującej pandemii i konieczności zamknięcia Biblioteki. Pierwszy *lockdown* trwał od połowy marca do 4 maja, drugi natomiast jesienią w listopadzie. Najwcześniej została ponownie otwarta wypożyczalnia i to z jej usług najczęściej korzystali czytelnicy, o czym świadczy wysoka liczba prawie 177 tys. wypożyczonych książek. Ze względów sanitarnych dłużej nieczynne pozostały czytelnie, zostały one otwarte znacznie później z obowiązkiem przestrzegania reżimu sanitarnego, ograniczonej liczby osób w nich przebywających oraz z zachowaniem zasad bezpieczeństwa dla czytelników i bibliotekarzy¹⁰.

Biblioteka jako miejsce uczenia się

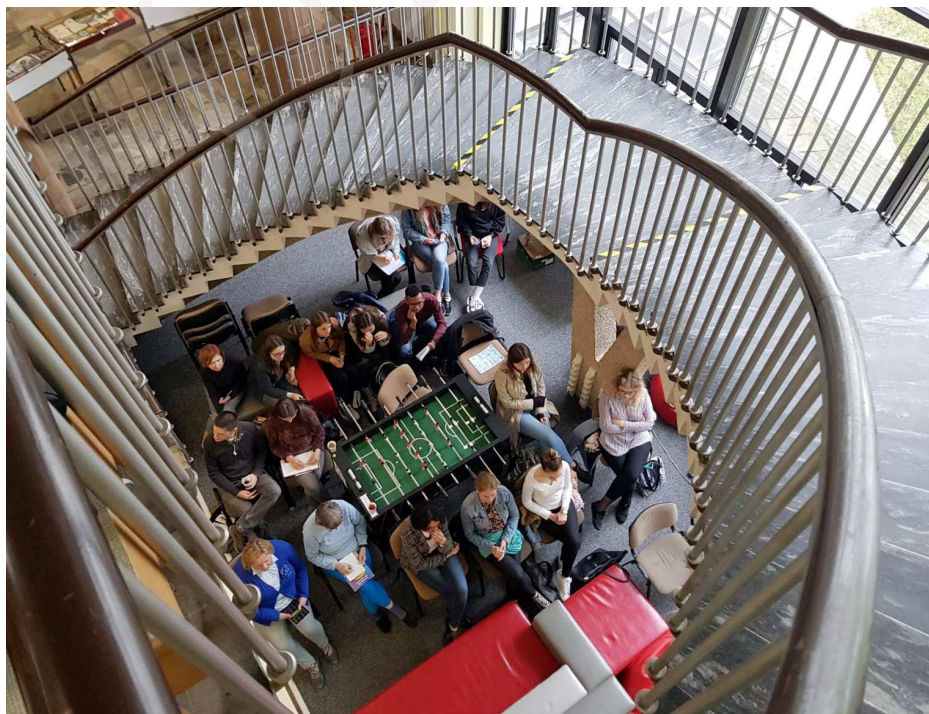
Fot. 3. Strefa relaksu i nauki w Bibliotece Głównej UMCS. Fot. Lidia Jarska.

¹⁰ Zob. dwa dokumenty w sprawie bezpieczeństwa czytelników i wytycznych sanitarno-epidemiologicznych: 1. Komunikat Dyrektora Biblioteki w sprawie zasad pracy; 2. Zasady udostępniania zbiorów w czytelnich, [online], <http://www.umcs.pl>. Zasady pracy od 01.10.2020 r. – INFORMATOR – Biblioteka Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej – Strona główna UMCS [dostęp: 14.03.2021].

Najnowsze możliwości architektoniczne oraz trendy sprawiają, że dzisiejsze biblioteki akademickie stają się miejscem atrakcyjnym, reprezentacyjnym, a przede wszystkim wygodnym. Oprócz miejsca przeznaczonego na książki i katalogi, Biblioteka Główna wyodrębniła kilka pomieszczeń, które mają służyć komfortowej nauce indywidualnej i grupowej oraz umożliwiać korzystanie z udostępnianych zasobów na miejscu. Są to:

- pokój do indywidualnej nauki na I piętrze budynku głównego Biblioteki, wyposażony jest w biurka, krzesła i lampki oraz tablicę stacjonarną i przenośną,
- pokój z antresolą, który spełnia również rolę konferencyjną, wyposażony w nowoczesne meble, dodatkowe oświetlenie oraz sprzęt komputerowy,
- indywidualne miejsca do nauki rozmieszczone w holu biblioteki, zaopatrzone w odpowiednie oświetlenie, biurka i siedziska, a także terminale.

Na terenie Biblioteki Głównej UMCS utworzono również strefę relaksu dla czytelników. To tutaj użytkownicy mogą spotkać się z kolegami, napić się ciepłej kawy lub herbaty (miejsce to wyposażone jest w czajnik bezprzewodowy i naczynia), mogą również pograć w gry na konsoli. Dla czytelników mających małe dzieci czeka tutaj kącik do zabawy.

Fot. 4. Strefa relaksu. Krótki wykład w ramach cyklu *Coffee Lectures*. Fot. Lidia Jarska.

Biblioteka UMCS to bardzo przyjazne miejsce dla wszystkich czytelników. Dla osób niepełnosprawnych zamontowana jest specjalna winda oraz zbudowane podjazdy. Przeszkoleni bibliotekarze z Oddziału Udostępniania Zbiorów mówią w kilku językach, znają też język migowy, potrafią pracować z osobami z zespołem Aspergera i autyzmem. Dla pełnego bezpieczeństwa w Bibliotece UMCS znajduje się też defibrylator, osoby z uprawnieniem do jego użycia zawsze są w pobliżu i potrafią udzielić pierwszej pomocy przedmedycznej.

Ulepszenia, jakie Biblioteka UMCS wprowadziła, sprawiają, że dzisiaj użytkownik czuje się w bibliotece swobodnie, komfortowo i bezpiecznie, a bibliotekarz służy pomocą tylko na wyraźną prośbę czytelnika. Natomiast ciekawa kolorystyka pomieszczeń, duża ilość światła, zadbane rośliny, przeszkłone powierzchnie oraz przyjazna atmosfera wpływają pozytywnie na samopoczucie osób spędzających często wiele godzin w Bibliotece.

Usługi biblioteczne w czasie epidemii (wiosna 2020)

Zagrożenie związane z rozprzestrzenianiem się epidemii związanej z wirusem SARS-CoV-2 na świecie i w Polsce wymusiło podjęcie decyzji Rządu RP o zaprzestaniu działalności instytucji kultury, w tym także bibliotek. Zamknięcie Biblioteki UMCS w dniu 12 marca 2020 roku odbyło się praktycznie z dnia na dzień, co zaskoczyło bibliotekarzy i użytkowników. W pierwszym okresie po zamknięciu bibliotekarze skupili się na dostosowaniu funkcjonowania udostępniania zbiorów do nowych potrzeb użytkowników. Oznaczało to, że czytelnik stał się *virtual user* i musiał poruszać się wyłącznie w obszarze informacji dostępnych z pomocą komputera i telefonu. Sprawą ważną było stałe komunikowanie się z czytelnikami online na wszystkie możliwe sposoby – za pośrednictwem strony internetowej Biblioteki, mediów społecznościowych, poczty elektronicznej oraz telefonicznie. Codziennie napływały liczne maile z prośbami o aktualizację konta umożliwiającą korzystanie z zasobów cyfrowych, przedłużenie terminu wypożyczonych książek (mimo ogłoszenia na stronie www o zawieszeniu naliczania kar pieniężnych na czas lockdownu) oraz pytania wymagające udzielenia informacji, a także porad i instrukcji w przypadku trudności w logowaniu się do serwisów elektronicznych. Trzeba powiedzieć, że w tym trudnym czasie zaangażowanie wykazali bibliotekarze wszystkich typów bibliotek w całym kraju, a tę postawę sugestywnie wyrażało hasło #NieZostawiamCzytelnika, podjęte i promowane przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.

Czas pandemii wyraźnie pokazał, że zasoby cyfrowe umożliwiły kontynuowanie dydaktyki uniwersyteckiej w formie zdalnej oraz badania prowadzone przez naukowców. Pracownicy naukowcy stanęli przed dużym wyzwaniem, jakim była

organizacja zdalnego nauczania i zadaniem Biblioteki było efektywne wsparcie tej formy zajęć przez dostęp online do potrzebnych materiałów przez 24 godziny na dobę, niezależnie od czasu i miejsca korzystania. Licencjonowane bazy danych, elektroniczne książki i czasopisma dostępne dla studentów poza siecią UMCS na osobistych komputerach i urządzeniach mobilnych pozwoliły im przygotować się do zajęć i egzaminów. Na stronie internetowej Biblioteki nasi użytkownicy mogli korzystać z:

- katalogów polskich i zagranicznych (Nukat, Karo, WorldCat),
- bibliotek cyfrowych (BC UMCS, Federacja Polskich Bibliotek Cyfrowych, Europeana),
- repozytoriów nauk (ZENODO, BASE, Gogle Scholar),
- zasobów baz danych oraz licencjonowanych serwisów e-książek i e-czasopism,
- otwartych zasobów edukacyjnych (Creative Commons Search),
- portali otwartej nauki (CEON, Uwolnij naukę).

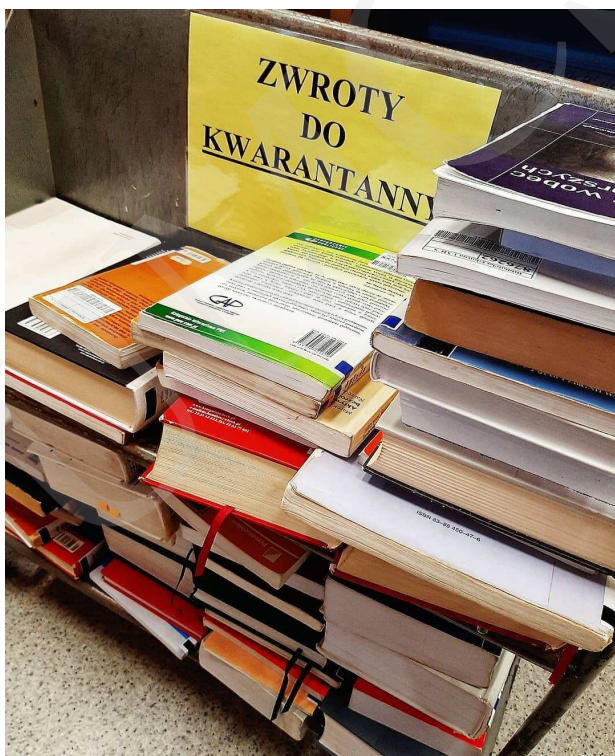
Po wprowadzeniu zdalnego nauczania nastąpił wyraźny wzrost wykorzystania zasobów elektronicznych. Poniższa tabela przedstawia statystyki logowań do elektronicznych baz danych dostępnych za pośrednictwem strony internetowej Biblioteki za okres dwóch lat akademickich.

Tabela 4. Statystyka wykorzystania baz danych w latach 2018–2020.

Bazy danych (wybór)	Liczba wejść					
	OGÓLEM		Pracowników i studentów UMCS w wyniku logowania w sieci UMCS		Pracowników i studentów UMCS w wyniku logowania poza siecią UMCS	
	2018/2019	2019/2020	2018/2019	2019/2020	2018/2019	2019/2020
Czytelnia Czasopism Prawniczych	19 058	27 670	1734	737	17 324	26 933
Ebsco E-Book Academic Collection	18 316	17 357	3513	1853	14 803	15 504
Ebsco zakup decyzją czytelnika	563	2247	177	182	386	2065
Ibuk Libra	41 421	54 681	6992	3587	34 429	51 094
Notoria	6332	25 043	4034	189	2298	24 854
Science Direct	5484	5072	1295	705	4189	4367
SCOPUS	8162	8221	5175	2287	2987	5934
SpringerLink	1994	5320	557	969	1437	4351
SpringerLink Books	971	1501	428	273	543	1228
Web of Science (Web of Knowledge)	6306	5160	2984	1584	3322	3576
Wiley Online Library	1551	2785	453	275	1098	2510

Źródło: A. Strumińska, U. Zielińska, *Biblioteka zamknięta, bibliotekarz otwarty. Kulisy pracy Biblioteki Głównej UMCS w czasie pandemii*, „Wiadomości Uniwersyteckie UMCS” 2020, nr 8, s. 11–13.

Zestawione dane statystyczne wskazują na wyraźny wzrost logowań poza siecią UMCS w okresie przejścia na zdalny tryb nauczania. Największym wykorzystaniem cieszyły się następujące bazy: IBUK libra – 54 681 logowań, Czytelnia Czasopism Prawniczych – 27 67, Notoria – 25 043, Ebsco – 17 357, a także Science Direct, Scopus i Springer. Udział Biblioteki w organizacji dostępu do wymienionych w tabeli serwisów elektronicznych potwierdza, że pełni ona ważną rolę w procesie dydaktycznym i naukowym.

Fot. 5. Kwarantanna oddanych przez czytelników książek w wypożyczalni.

Fot. Lidia Jarska.

Można zatem stwierdzić, że początek pandemii wiosną 2020 roku był szczególnie dla wszystkich bibliotek naukowych w krajach dotkniętych wirusem COVID 19, ponieważ spowodował nie tylko ich zamknięcie dla użytkowników, ale ograniczył również wszelką działalność kulturalną bibliotek. Ta zupełnie nowa sytuacja, w jakiej musieli odnaleźć się zarówno czytelnicy, jak i bibliotekarze, wyraźnie pokazała korzyści z dostępu online do cyfrowych zasobów wiedzy, które umożliwiły kontynuowanie dydaktyki akademickiej i badań naukowych. Jednocześnie uzmysłowiła

nam wszystkim, jak ważne są biblioteki dla normalnego funkcjonowania określonych społeczności, także w rzeczywistym wymiarze swej fizycznej przestrzeni i posiadanych zbiorów, do których czytelnicy przywykli i chętnie z nich korzystali.

Podsumowanie

Organizacja bezpośredniego dostępu do zbiorów w trzech strefach wpisała się na stałe w usługi Biblioteki UMCS. Zmiany w udostępnianiu księgozbioru pokazują otwieranie się biblioteki na wszystkich użytkowników. Utworzenie stref wolnego dostępu pozwala na swobodne wyszukiwanie przez czytelników tytułów wśród ułożonych tematycznie zbiorów w jednym miejscu. Nowe sposoby dostępu do publikacji naukowych nadają innowacyjny format wszelkim działaniom, które wynikają z podstawowych procesów bibliotecznych. Procesy te obejmują księgozbiór drukowany i zasoby elektroniczne, a przy tym nadają nową strukturę przestrzeni bibliotecznej przez jej organizację. Procesy te pokazują również, że nieuchronne są postępujące zmiany oraz konieczność wprowadzania coraz nowszych rozwiązań w zarządzaniu zbiorami. Bezpośrednie wyszukiwanie, przeglądanie zasobów, kopiowanie, a także pobieranie dokumentów są czynnościami, które coraz częściej towarzyszą udostępnianiu, a przede wszystkim ważną rolę w tym odgrywają nowe technologie, które są bardzo pomocne przy korzystaniu ze zbiorów drukowanych, jak i tych w formie elektronicznej. Obserwowane tendencje zmian w udostępnianiu zasobów Biblioteki UMCS spełniają oczekiwania coraz bardziej wymagających czytelników.

Bibliografia

- Augustyniak M., *Wpływ rozwoju automatyzacji w bibliotekach na nową formę i jakość ich działalności informacyjnej*, IX Krajowe Forum Informatyki i Technicznej 25–28 września 2007, Zakopane, [online], <https://www.ptin.us.edu.pl/konferencje/9forum/repoz/augustyniak.pdf> [dostęp: 06.02.2021].
- Danczewska H., *Architekt Tadeusz Witkowski 1904–1986*, Lublin 2009.
- Ewolucja procesów bibliotecznych na tle dziejów Biblioteki Głównej Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu*, red. B. Żmigrodzkiej, Wrocław 2007.
- Pastuszko I., *Architektura Dzielnicy Uniwersyteckiej w Lublinie*, Lublin 2013.
- Skubała E., *Wolny dostęp do zbiorów jako element podnoszenia jakości usługi czytelnika w Bibliotece Głównej Politechniki Łódzkiej*, „Acta Universitatis Lodzianae. Folia Librorum” 2006, nr 13, s. 163–176.
- Sprawozdanie z działalności Biblioteki Głównej i bibliotek specjalistycznych UMCS w roku 2019*. Wydruk komputerowy.

Statystyka Oddziału Udostępniania Biblioteki Głównej UMCS za lata 2012–2019. Wydruk komputerowy.

Strumińska A., Zielińska U., *Biblioteka zamknięta, bibliotekarz otwarty. Kulisy pracy Biblioteki Głównej UMCS w czasie pandemii*, „Wiadomości Uniwersyteckie UMCS” 2020, nr 8, s. 11–13.

Wójcik M., *Library User Experience, czyli o budowaniu doświadczenia użytkownika w bibliotece*, „Przegląd Biblioteczny” 2018, vol. 86, nr 3, s. 392–402. DOI: <https://doi.org/10.36702/pb.437>.

Wojciechowski J., *Biblioteki w nowym otoczeniu*, Warszawa 2018.

Wokół bibliotek naukowych i ich działalności na łamach pisma akademickiego „Gazeta Uniwersytecka: Miesięcznik Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach”, „Śląski Kwartalnik Naukowy” 2019, nr 2 (56), s. 86–117.

Wybrane aspekty udostępniania księgozbiorów polskich bibliotek uczelnianych, „Śląski Kwartalnik Naukowy” 2019, nr (56), s. 34–44.

Zarządzenie Nr 97/2020 Rektora Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie z dnia 1 października 2020 r., [online], <https://www.umcs.pl/pl/regulamin-biblioteki-.htm> [dostęp: 26.11.2020].